

СТРУКТУРА МУЗИЧНОЇ ОБДАРОВАНOSTІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглянуто структуру музичної обдарованості дітей молодшого шкільного віку, особливості якої зумовлюються сутністю поняття "музична обдарованість", структурою особистості, віковими особливостями учнів досліджуваного віку. Проаналізовано змістове наповнення виокремлених компонентів.

Гостра потреба у розвитку духовної культури підростаючого покоління зумовила необхідність удосконалення технологій виховання музичної культури як її складової. Безумовним є вплив останньої на формування світогляду особистості, її духовності, гуманістичних цінностей, музично-художніх ідеалів. Одним із завдань музичного виховання є виявлення та подальший розвиток музичних здібностей дітей, що передбачає виховання емоційної чуйності, уміння розуміти характер і зміст музичних образів, ідей, задумів композитора, прослідковувати розвиток музичної думки, відтворювати та самостійно створювати музику. Б. Теплов підкреслює, що необхідно залучати до творчої діяльності всіх дітей без винятку, що дуже корисно для загального розвитку, є цілком природним для дитини і відповідає її потребам та можливостям [1].

Аналіз стану дослідженості проблеми розвитку музичних здібностей свідчить про постійний інтерес як вітчизняних, так і зарубіжних вчених-філософів, культурологів, педагогів, психологів, музикознавців до питань формування загальної культури особистості (Б. Асаф'єв, М. Бахтін, Л. Виготський, М. Каган), впливу музики на життєдіяльність людини (Н. Ветлугіна, Д. Кабалевський, Г. Тарасов, Б. Теплов), значення музичного виховання дітей (А. Зиміна, М. Лисенко, Т. Овчинникова, Л. Хлебнікова), розвитку музичних здібностей школярів (О. Апраксина, Л. Дмитрієва, Н. Лабунець, І. Таран), виявлення і розвитку обдарованості особистості (О. Антонова, Г. Айзенк, В. Кірієнко, О. Кульчицька).

Метою нашої статті є виявлення структури музичної обдарованості дітей. Зазначимо, що обдарованість – це специфічний прояв людського інтелекту і специфічна здібність до творчих досягнень. Обдарованість – це вид апріорної переваги у творчій діяльності [2: 17]. Під музичною обдарованістю в подальшому будемо розуміти специфічну здібність до музичних досягнень, яка виявляється через творче відтворення та самостійне створення музики.

Спираючись на сутність поняття "музична обдарованість", структуру особистості, вікові особливості молодших школярів, визначаємо наступні компоненти музичної обдарованості дитини: когнітивний – включає систему знань із музичного мистецтва, здатність мислити образами, розмаїття ідей, музичний смак; емоційний – передбачає наявність почуттєвих реакцій під час слухання та відтворення музики (від простого задоволення до музичного катарсису); мотиваційно-ціннісний – характеризується групою мотивів, що визначають музичну діяльність дітей та ціннісних орієнтацій; діяльнісно-творчий – визначає рівень музичної діяльності дитини, що знаходить своє вираження у творчому відтворенні авторської чи народної музики та її власному створенні, у подальшій оцінці свого продукту праці.

Прояви когнітивного компоненту ми розглядаємо з позиції використання дітьми знань, умінь і навичок у галузі вокальної, хорової діяльності, гри на музичних інструментах, наявності в дітей уяви, яка б сприяла створенню ними музичних образів, проявів адекватної оцінки та самооцінки. Процес розвитку музичних здібностей досить складний та довготривалий і знаходиться в прямій залежності від розумової, слухової, виконавчої діяльності дитини. Це перегукється з твердженням С. Рубінштейна: "Розвиток людини – це ... формування її здібностей" [3].

Оскільки в молодшому шкільному віці в учнів ще не сформувалися загальноприйняті стереотипи музичного мислення, важливим є виховання школярів на шедеврах світового мистецтва, поглиблення їх уявлення про особливості музики всіх часів та стилів. Накопичення різноманітних вражень дозволяє формувати музичний досвід. З його накопиченням почута музика стає більш звичною, знайомою, розпізнається, що викликає у школяра позитивні емоції.

Загальновідомо, що розумова діяльність являє собою складну систему, яка включає в себе знання, розумові дії, пізнавальні процеси, а також емоційні прояви в музичній діяльності. Багаторазове сприйняття музики поступово орієнтує школяра на виявлення важливих для нього думок, почуттів, настроїв, виражених у музичних образах, що впливає на розвиток розумових здібностей дитини, формування музичного мислення, сприяє загальному інтелектуальному зростанню. Отримуючи різноманітні знання про музичний твір, характеризуючи його емоційно-образний зміст, учні збагачують словниковий запас новими виразами, слуховий досвід – новими інтонаціями, емоційні враження впливають на їх настрої та почуття. При цьому знання спершу допомагають зорієнтуватися у змісті почутого, потім виступають основою, на якій будується пізнавальна діяльність дітей, згодом слугують для вироблення критеріїв оцінки музичних творів та явищ.

Основна роль належить системним знанням (про музичні жанри, різноманітні музичні інструменти, техніку гри на них, побудову голосового апарату, правильну співацьку настанову, співацький голос, прийоми його розвитку, правила інтонування тощо), які спираються не тільки на теоретичну діяльність, але й розвивають індивідуальний музичний досвід молодшого школяра. Знання лежать в основі формування вмінь і навичок, через які здійснюється розкриття творчих здібностей. Оволодіння основним теоретичним та практичним матеріалом знань, широка обізнаність в області музичного мистецтва визначає високий рівень інтелектуального розвитку дитини, який є обов'язковою умовою розвитку музичної обдарованості молодшого школяра.

Суттєве значення для розвитку музичної обдарованості мають і уявлення, адже справжнє засвоєння музичного матеріалу неможливе без активної діяльності уяви, без умінь уявити те, що вона чує, співає чи грає. Дитина не механічно сприймає та відтворює звуки, а пов'язує їх із характером музичного твору, його формою, засобами музичної виразності. Розвинена творча уява учня дає йому можливість формувати свій емоційний світ, здібність мислити образами.

Наступним важливим компонентом музичної обдарованості молодшого школяра є емоційний. Складовими його змісту є емоційно-позитивні реакції школяра на музику, що проявляється у здібностях як емоційного сприйняття музичного твору, так і емоційного його відтворення. Як показують численні психологічні та педагогічні дослідження, ефективність діяльності великою мірою залежить від того, як дитина емоційно відноситься до запропонованої справи, у нашому випадку – до музичної діяльності, які почуття викликає в неї музичний образ твору.

Загалом позитивні емоції повинні переважати в житті дитини, оскільки це є першоосновою для нормального її розвитку, прихильного ставлення до навколишнього світу, його прийняття (що проявляється в доброзичливому стилі спілкування), загальної активності в різних видах діяльності, позитивного сприйняття самої себе. М. Левітов підкреслює: "У емоціях або почуттях дуже яскраво проявляється тенденція специфічно забарвлювати переживання та діяльність людини, даючи їм тимчасову направленість та створюючи те, що, образно виражаючись, можна назвати "тембром" або якісною своєрідністю психічного життя" [4: 103]. В. Сухомлинський у красі музичної мелодії бачив важливий засіб естетичного розвитку дитини.

Враховуючи думку А. Белкіна, зазначимо, що емоції, які супроводжують музичну діяльність, виконують певні функції: 1) за ними визнається здатність оцінювати (яких успіхів досягла дитина і як саме – свідомо, несвідомо, відносно, абсолютно, яких прикладених зусиль це коштувало); 2) творення нових цінностей, вимірів, еталонів, постановка нових завдань; 3) спонукання до активності; 4) регуляція діяльності.

Отже, емоції лежать в основі процесів внутрішньої регуляції поведінки: тільки те, що знайшло відповідний емоційний відгук, емоційне сприйняття, поступово складається в систему потреб, прагнень, стає постійним безпосереднім спонуканням окремих вчинків і всієї поведінки в цілому.

Тому наступний виокремлений нами компонент – мотиваційно-ціннісний. Визначальними в будь-якій діяльності дитини, зокрема й музичній діяльності, є певні мотиви. Мотив, як відомо, – це внутрішня спонукка до діяльності, що відображає потреби особистості. Основу мотиваційної сфери особистості становлять потреби, поява яких відбиває об'єктивний стан необхідності людини в чомусь і породжує діяльність, спрямовану на зняття цієї необхідності. Потреба, опосередкована мотивацією (процес спонукання індивіда до активної діяльності для задоволення своїх потреб і для досягнення цілей), психологічно виявляється як мотив.

У молодшому шкільному віці чітко виділяються наступні: потреба бути поміченим та визнаним іншими (ця потреба виявляється у двох аспектах: з одного боку, дитина прагне бути "як усі", а з іншого – бути особливою), потреба в самовираженні, в самоствердженні, в повазі, у визнанні оточуючими, прагнення до особистих досягнень, у реалізації своєї активності, в емоційному контакті, співчутті, співпереживанні, потреба допомогти іншому, бути корисним для іншого. Відповідно до зазначених потреб у дітей провідними є мотиви, пов'язані з інтересом до нових видів діяльності, до світу дорослих, із прагненням бути схожими на них, установлювати й підтримувати з ними позитивні взаємини, а також мотиви особистісних досягнень, самоствердження, змагання та пізнавальні й моральні мотиви.

Щодо предмету нашого дослідження, то пріоритетними ми визначаємо естетичні потреби, які безпосередньо пов'язані з емоційною сферою людини, та мотиви самовираження, самоствердження, особистісних досягнень. Естетичні потреби ми розглядаємо, як зацікавленість молодшого школяра в естетичних цінностях, вихідний момент створення або засвоєння естетичного у різноманітних формах музичної діяльності. Серед естетичних потреб особливої уваги заслуговують музичні потреби, природу яких детально розглянув Г. Тарасов. Як зауважує науковець, останні виступають у ролі стимулятора емоційно-ціннісної сфери індивіда, тим самим показуючи на зв'язок формування музичних потреб та ціннісних орієнтацій.

Наступним важливим компонентом музичної обдарованості молодшого школяра є діяльнісно-творчий, який включає навички та вміння, що виступають як інструмент реалізації музичних знань на рівні індивідуальної, групової чи колективної діяльності. Остання буде виконана повноцінно, якщо дитина оволоділа навичками виконання окремих дій, про що зазначають дослідники в області педагогіки та психології (П. Блонський, О. Зак, О. Запорожець, К. Платонов, В. Сластьонін та ін.). У музичній діяльності такими навичками та вміннями є: здатність чути музику, диференціювати висоту та тембр звуків, сприймати мелодію як певну звуковисотну послідовність, впізнавати й відтворювати її, підбирати на певному музичному інструменті, точно інтонувати, вміння сприймати й уявляти співвідношення звуків, відчувати емоційну виразність музичного ритму й точно відтворювати його.

Необхідно підкреслити, що для творчої діяльності дитини необхідною є наявність основних музичних здібностей, характеристику яких дають Б. Теплов, Н. Ветлугіна, В. Фролін та інші дослідники. У якості основних музичних здібностей ці вчені називають ладове почуття, здатність до слухового уявлення, музично-ритмічне почуття. При цьому комплекс музичних здібностей виявляється по-різному в залежності від виду музичної діяльності. Так, наприклад, у вокальній та хоровій діяльності велике значення мають наявність слуху, голосу, відчуття ритму; для гри на музичному інструменті вирішальними є відчуття ритму, слухове уявлення, техніка руху пальців.

Ми проаналізували всі вищезазначені компоненти й визначили, що музична обдарованість – це органічна та суттєва частина духовної культури особистості, яка становить собою цілісне структурне утворення специфічних компонентів (когнітивного, емоційного, мотиваційно-ціннісного, діяльнісно-творчого), які розвиваються у процесі роботи над музичним образом і реалізуються в музичній діяльності за допомогою відповідних знань, умінь та навичок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей. Избр. тр.: В 2 т. – М.: Педагогика, 1985. – Т. 1. – С. 42-222.
2. Резерв успеха – творчество / Под ред. К. Нойнера, В. Калвейта, Х. Клейна / Пер. с нем. – М.: Педагогика, 1989. – 120 с.
3. Рубинштейн С.Л. Проблема способностей и вопросы психологической теории: Тезисы докладов на I съезде общества психологов. – М., 1959. – Вып. 3. – С. 138.
4. Левитов Н.Д. О психологических состояниях человека. – М.: Просвещение, 1964. – 344 с.

Матеріал надійшов до редакції 21.09.2007 р.

Титов С.И. Структура музыкальной одаренности детей младшего школьного возраста.

В статье рассматривается структура музыкальной одаренности детей младшего школьного возраста, особенности которой определяются сущностью понятия "музыкальная одаренность", структурой личности, возрастными особенностями учеников исследуемого возраста. Анализируется содержание выделенных компонентов.

Titov S.I. The Structure of Junior Schoolchildren Musical Endowment.

In the article the structure of the junior schoolchildren endowment is considered. Its peculiarities are conditioned by the essence of a notion "musical endowment", by the structure of a personality, age peculiarities of the pupils under research. The contents of the singled out components are analysed.